

Multipolární mír?

Charles W. Kegley, Jr., Gregory A. Raymond: Multipolar peace? Great Power Politics in the Twenty-first Century. St. Martin's Press, New York 1994, 278 stran, ISBN 0-312-10270-4.

Od rozpadu tzv. východního bloku se náhle objevilo velké množství publikací hodnotících období od konce druhé světové války až do současnosti a zabývajících se budoucím vývojem světa. Tyto publikace zpracované různými autory, ať již ze Západu, nebo ze států bývalého východního bloku, mají různou odbornou úroveň. K lepším z nich se jistě řadí kniha Charlese W. Kegleye, Jr., a Gregoryho A. Raymonda s názvem *Multipolar peace?*

První část této knihy se zabývá *novými politickými realitami*. Autoři si tedy kladou za cíl odhalit ty charakteristiky multipolárních systémů, které z nich dělají stabilnější systémy, a určit ty strategie, které velmoci v rámci zachování své stability prosazují. K této problematice jako příklad uvádějí, že v roce 1992 Boris Jelcin sice odmítl komunismus, ale již nikoli předpoklady související se statusem velmoci. Obdobně i nově se tvořící velmoci jako Německo, Japonsko a Čína vyjadřují potřebu moci a požadují velmocenská privilegia.

Autoři publikace *Multipolar peace?* se nejdříve snaží najít hranice, definující povahu multipolárních systémů, a s nimi spojené chování. Jako první zařazují problém relativního úpadku a citují G. Lundestada, jenž říká: „*Žádná země není s to soupeřit s USA v jejich postavení prvního státu na světě, Spojené státy však nepochybně prodělávají relativní úpadek a budou v něm v určitých významných směrech pokračovat i nadále.*“ Ide především o propast mezi finančními prostředky a politickými cíli celosvětového vedení a o ohromné sociální problémy, s nimiž se musejí Spojené státy potýkat – násilí, drogy, nedostatky v provádění zdravotní péče, nedostatečné vzdělávání.

Další část knihy je věnována návaznosti a *změnám ve struktuře světové moci*. Autoři zde zdůrazňují, že bychom neměli zcela odmítat návaznost dějin. „*Musíme si uvědomit, že některé rysy světové politiky jsou relativně stále, zatímco jiné se během času mění. Tyto rysy v době, kdy dochází k jejich změně, nejvíce ovlivní pravděpodobnost vzniku války a trvání míru.*“

Autoři se zde znovu zamýšlejí nad *studenou válkou*, kterou nazývají oblíbeným pojmenováním „*dlouhý mír*“. Zdůrazňují, že tento název zkresluje představy o studené válce, protože vyvolává pocit, že šlo o: 1) mírové, 2) stabilní, 3) institucionalizované období. V následujících částech však tyto představy na základě faktů vyvracejí. Rovněž se snaží vyvrátit tvrzení, že přípravy na válku udržovaly mír. Konstatují, že Reaganovy výdaje na vojenské účely zanechaly USA ve velkých dlužích a tak ekonomicky vyčerpané, že jejich vítězství ve studené válce bylo spíše vítězstvím Pyrrhových než absolutním. Vyvracejí také oblíbenou tezi, že mír udrželo jaderné odstrašování. Dále uvádějí šest důvodů, proč tomu tak nebylo:

1) nemáme přímé důkazy, že jaderné zbraně někdy odstrašily jednu stranu od zahájení útoku na druhou;

2) jaderné státy ne vždy důsledně zabránily protivníkům dosáhnout politických cílů, za něž bojovaly;

3) jako další skutečnosti, které odvrátily americko-sovětskou válku, uvádějí uspokojení ze statu quo a vzpomínky na hrůzy druhé světové války;

4) vytvoření zvláště destruktivních zbraní samo o sobě nikdy neodvrátilo válku;

5) jaderné zbraně nikdy neomezily potřebu hledat spojence, aby se vyvážila vojenská podřízenost, ale naopak u velmocí zvýšily potřebu vyhledávání spojenců k upevnění jejich pocitu bezpečí v konfliktu Západ-Východ;

6) s vlastnictvím jaderných zbraní se pojí automatická schopnost odstrašovat možné agresory.

Autoři vyvracejí nejběžnější interpretace o tom, proč mezi velmocemi nedošlo ke

konvenční válce. Zároveň vyjadřují své obavy z toho, že většina politologů, kteří se tváří tak, jako by znali odpovědi na všechny otázky studené války, může být v zajetí myšlení z období bipolarity a nebude schopna vytvořit nové strategie, které by odpovídaly skutečností vznikajícího multipolárního světa.

Ve třetí kapitole se autoři zaměřili na *kritiku neorealistických názorů na multipolaritu*, a to především na názor, že se multipolarity nemusíme obávat, protože multipolární systémy jsou z hlediska struktury nestabilní. Shodně s Mearsheimerem konstatují, že ani dvě světové války nezmařily či neoslabily možnosti vzniku války. Podle Mearsheimera vytvořili autoři také tři možné scénáře multipolární budoucnosti Evropy:

- 1) jaderné zbraně budou z Evropy zcela odstraněny;
- 2) ve střední Evropě bude vytvořena bezjaderná zóna;
- 3) jaderné zbraně se budou na našem kontinentě dále šířit, a proto bude možný vznik války.

Nicméně z dalších uvedených názorů na tuto otázku je zcela zřejmé, že ani odborníci na mezinárodní vztahy nejsou jednotní. Autoři publikace sestavili přehlednou tabulku hypotetického systému, v němž unipolární uspořádání obsahuje jeden velký dominantní stát a devět malých, bipolární pak dva dominantní státy a osm menších a multipolární v několika variantách (např. tři téměř stejné velmoci a sedm menších mocností, čtyři velmoci a šest mocností).

Prvním měřítkem, které můžeme použít, abychom od sebe odlišili uvedené typy multipolárních systémů, je jejich *velikost*, dalším *polarizace*, jež vypovídá o sklonu států uzavřít spojení s nejmocnější zemí, stupeň, v jakém převládající mezinárodní normy podporují spíše tolerující (permissive) než restriktivní (restrictive) řád, který utváří normy.

Autoři se dále zabývají *multipolárními systémy v historii světa* (od sumerských městských států přes středověk až do roku 1939). V dějinách moderních států nacházejí šest období, která se vzájemně liší ekonomickými podmínkami, typy vlád, stupni občanského zápasu, převažujícími ideologiemi a loajalitou lidu. Přes tuto odlišnost lze nalézt vzory chování, jež nám mohou odhalit, proč se předchozí multipolární období vždy změnila ve válku.

Druhá část knihy se pokouší odhalit, *zda jednotlivé varianty multipolarity mají vliv na pravděpodobnost vzniku války*. Autoři připouštějí, že mohou být ovlivněny právě popsanými rozdíly. Čtvrtá kapitola se tedy zabývá problematikou počtu velmocí, změnami v jejich třídění a otázkou, zda tyto skutečnosti mají vliv na nestabilitu multipolárního systému a jeho sklon k vzniku války. Autoři docházejí k závěru, že pokud se velmoci rozhodnou pro vzájemnou součinnost, mohou stabilitu systému ovlivnit spojení, která vytvoří. V páté kapitole pak zkoumají vliv polarizace aliancí na stabilitu multipolárního systému a v šesté vliv restriktivních řádů oproti tolerujícím normotvorným řádům.

Třetí část knihy se zabývá *budoucím vývojem světa*. Autoři konstatují, že v době, kdy rozdělení globální moci prochází zásadní restrukturalizací, zároveň dochází i k revizi politiky národní bezpečnosti. Transformace z unipolárního na bipolární systém či z bipolárního na multipolární bude velmi často spojena s posuny ve strategii míru vedenými těmi státy, které zaujímají rozhodující postavení v boji o moc. Autoři uvádějí různé *stupně spolupráce velmocí* – od samostatné činnosti unilaterálního přes specializované vztahy a harmonickou součinnost moci (concert of power) až po kolektivní bezpečnost. Rozlišují tři *typy specializovaných vztahů*: spojení (alignment), dohodu (entente) a kondominium. K nejvyššímu stupni spolupráce mezi velmocemi dochází v harmonické součinnosti moci, avšak ta ze spolupráce vylučuje menší státy. Čtvrtým stupněm našich možných cest k míru je kolektivní bezpečnost. Zde autoři uvádějí mj. příklad ze středověku, kdy v roce 1462 chtěl český král Jiří z Poděbrad vytvořit Evropskou ligu jako formu kolektivní bezpečnosti zaměřenou proti turecké říši a její rozpínavosti. V další části autoři srovnávají efektivitu jednotlivých stupňů spolupráce. Opět dokazují, že největší šanci na dosažení míru má právě kolektivní bezpečnost, spojující nejen velmoci, ale i menší státy.

Osmá kapitola, věnovaná *Spojeným státům*, se zabývá překážkami v politickém úsilí

USA. V současnosti jde o postupný úpadek jejich úlohy hegemonu, kterou ovlivňují jejich finanční možnosti, americká vojenská síla a noví protivníci, kteří se objevili v souvislosti se zásadními změnami ve světě. Dále si autoři všímají nutnosti vytvořit priority v americké politice, což předpokládá vymezit rámec amerických možností, izolacionismus a působení USA jako státu vyrovnávajícího vztahy ve světě. Posledně uvedená role od USA vyžaduje umírněnost, moudrost a sebeovládání, což jsou vlastnosti, které je velmi nesnadné si ve světové police uchovat. Proto je zde stále nebezpečí, že se opět vytvoří systém proti sobě postavených spojenečství, která mohou být již úvodem k všeobecné válce. Závěrem autoři konstatují, že izolacionismus, snahy o získání hegemonního postavení či úloha státu vyrovnávajícího vztahy není pro USA příliš výhodná. Jednou z alternativ pro Spojené státy je v rámci unilaterálního chování spojit se s několika dalšími státy a navázat množství zvláštních vztahů.

V následující kapitole se autoři zaměřují právě na *bilaterální vztahy mezi státy*, což je možnost jak zachovat mír v budoucím multipolárním světě. Vracejí se k těmto zvláštním vztahům v minulosti a uvádějí příklady, jak se vyvíjely a jakým vzorem jsou pro budoucnost. Především nutí současné politology k zamyšlení a k určité opatrnosti, pokud chtějí tyto vztahy využít jako strategií k zabránění vzniku další války mocností v multipolárním 21. století.

Autoři se také zamýšlejí nad *vztahy Spojených států s Evropou* a uvažují o tom, zda by se USA měly spíše zaměřit na Evropu jako celek, nebo na Německo. Zdá se jim totiž, že silné Německo nemůže existovat v hranicích Evropské unie, aniž by se Evropská unie změnila v blok vedený Německem. Citují heslo kancléře H. Kohla: „*Evropské Německo, ne německou Evropu.*“ A stavějí ho do protikladu s názory některých analytiků, kteří tvrdí: „*Německo je příliš silné na to, aby se ztratilo v širším evropském rámci.*“ Konstatují, že díky svému vzrůstajícímu ekonomickému potenciálu a diplomatické nezávislosti bude Německo více soutěžit se Spojenými státy.

Dále se autoři zabývají problematikou *americko-ruských vztahů*, které se po skončení studené války zcela změnily. Z bývalých soků – jak se zdá – se vytvoří partneři. Oběma zemím by navázání zvláštního vztahu přidalo na vážnosti při jednáních o otázkách bezpečnosti s dalšími státy. Z tohoto důvodu se vědci Východu i Západu domnívají, že bezpečnosti ve světě nelze dosáhnout unilaterálně a že by se mělo upustit od snahy dojít k ní samostatně.

Autoři publikace konstatují, že v současné době nemají Spojené státy vypracovanou nějakou širší mezinárodní strategii. Spíše prosazují soubor politik, z nichž některé jsou pozůstatkem z období studené války a některé jsou relativně nové.

Knihla se také zabývá *politikou USA v tichomořském regionu*, především jejich vztahy s Japonskem, které je finančním, obchodním i průmyslovým gigantom. Ani ve vojenské oblasti není již Japonsko trpaslíkem, protože koncem 80. let bylo mezi prvními sedmi zeměmi, pokud jde o vojenský potenciál, a bylo třetí ve výdajích na obranu. Přesto autoři nevidí důvod k tomu, proč by spolupráce USA s Japonskem, která úspěšně začala v době studené války, neměla i v současné době pokračovat.

Autoři věnují pozornost rovněž novým změnám v *Číně*, především v její hospodářské politice, a v souvislosti s nimi i americko-čínským vztahům. Čína, která v rozmezí let 1988–1993 téměř zdvojnásobila své vojenské výdaje, dosud nevyřešila své hraniční spory s Japonskem, s Vietnamem, s Indií, s Ruskem ani s dalšími zeměmi. Uvedené státy mají tedy i nadále důvod k tomu, aby se obávaly vzrůstající čínské moci. Nicméně zvláštní a mnohdy negativní vztahy s Čínou (především spory o prodej zbraní třetím zemím, porušování lidských práv po masakru na náměstí Tian-men), které si za posledních dvacet let USA vytvořily, mohou v budoucnosti, pokud vznikne čínsko-ruské nebo čínsko-japonské spojenečství, ovlivňovat politiku vytváření rovnováhy sil v této oblasti.

Autoři dospívají k závěru, že *posun od bipolarity k multipolaritě* bude prospěšný jen několika málo státům, naopak jiné budou mít z této změny ve světě neprospěch. Souhlasí s názorem H. A. Kissingera, jenž v této souvislosti řekl: „*Nový světový řád si musí najít*

institute a mechanismy podobné těm, které našli v letech 1945–1950 tvůrci poválečného mezinárodního uspořádání. Možnosti tvůrčí činnosti jsou větší, než byly tenkrát, i když počátky řešení nejsou tak zřejmé. “ Proto je třeba zvážit, jak budou probíhat multilaterální regulační mechanismy, zda prostřednictvím dohody nových velmocí, či posílením systému kolektivní bezpečnosti OSN.

Poslední kapitola je věnována právě této otázce. Zabývá se zájmem o kolektivní bezpečnost, multilateralismem, dvouvrstevným regulovaným bezpečnostním režimem (two-tiered modular security regime), bezpečností v rámci spolupráce (cooperative security), požadavky, které je třeba splnit pro kolektivní bezpečnost založenou na harmonické shodě (concert based security), alternativními rámci této kolektivní bezpečnosti, tj. OSN, KBSE, NATO, G-7.

Závěrem knihy autoři ukazují, že vytvoření konsenzu velmocí o pravidlech mezinárodní politiky nebylo nikdy lehké a pokud byl konsenzus vytvořen, byl často velmi křehký. Avšak již v šesté kapitole ukázali, že pokud se vytvoří bezpečnostní režim velmocí, pak napomáhá ke kontrole jejich soutěžení a vedení války. Na druhé straně by bylo velmi naivní domnívat se, že velmoci automaticky odloží všechny své budoucí spory, jen aby se přiblížily ke kolektivním zájmům. Nicméně velmoci konce 20. století a počátku 21. století nejsou odsouzeny k tomu, aby opakovaly chybné metody minulosti.

Knih *Multipolar peace?* je velmi obsažná, založená na poměrně široce pojaté bibliografii. Jednotlivé kapitoly jsou doplněny tabulkami, grafy a citáty významných politiků, politologů a filozofů zabývajících se mezinárodními vztahy. Čtenáři tato kniha napomáhá ujasnit si některé vývojové změny ve vztazích mezi státy a dává mu podnět k zamyšlení nad možným vývojem multipolárního světa.

Světlana Havlíčková